

Projekt zakłada pozyskanie kompleksowej wiedzy podstawowej na temat funkcjonowania paternalizmu prawa oraz argumentów aksjologicznych służących uzasadnieniu paternalizmu w polskim porządku prawnym.

Paternalizm, jak wskazuje łacińska etymologia (łac. „pater” oznacza „ojciec”) jest cechą relacji, w której jeden podmiot ogranicza wolność drugiego podmiotu (nazywanego beneficjentem paternalizmu), tak aby swoim postępowaniem nie wyrządził sobie krzywdy. O paternalizmie można mówić w odniesieniu do relacji lekarza i pacjenta, pracownika i pracodawcy, ucznia i nauczyciela, dziecka i rodzica. Specyficzną formą paternalizmu jest paternalizm prawa, czyli sytuacja, w której ustawodawca poprzez stanowienie odpowiednich nakazów lub zakazów chroni kogoś przed nim samym (czyli ogranicza jego wolność), np. ograniczenia w zakresie hazardu, obowiązek zapinania pasów bezpieczeństwa.

Projekt przewiduje wielopłaszczyznową analizę aksjologicznego uzasadnienia instytucji paternalistycznych w polskim porządku prawnym. Analiza obejmie materiały legislacyjne, orzecznictwo oraz poglądy doktryny w przedmiocie funkcjonowania danej instytucji paternalistycznej.

Paternalizm czyni potężny wyłom w zakresie korzystania przez osoby z wolności ale - co ciekawe - pomimo tego, że jest postrzegany jako coś negatywnego, nikt (za wyjątkiem skrajnych liberałów) nie dąży do wyeliminowania go z przestrzeni prawnej. Rysuje się zatem interesująca sprzeczność: paternalizm, który jest negatywnie postrzegany gdyż ingeruje w wolność, znajduje jednak uzasadnienie dla swojego istnienia.

Dotychczas w nauce przedmiotem analizy, bardzo wnikliwej, było to, czy paternalizm jako ingerencję w wolność da się uzasadnić. W teorii prawa opracowano kilka modeli takich uzasadnień (C. Lanuza, J. Kleinig, J. Feinberg, D. VandeVeer) z których najistotniejsze to teoria ochrony interesów, teoria zgody (przeszłej lub przyszłej) i teoria ochrony autonomii (czy też integralności). Wymienione modele uzasadnień opisują ogólną relację paternalizmu do wolności, co stawia je na metapoziomie dyskusji o paternalizmie. Charakterystyczną cechą tych modeli uzasadnień jest ich oderwanie od konkretnych regulacji. Modele powstawały w kierunku od ogółu do szczegółu – od sformułowania ogólnej teorii pozwalającej na akceptację paternalizmu jako ingerencji w wolność do sformułowania wniosku że obecne w prawie przypadki paternalizmu mogą być w ten sposób uzasadnione. Z tego względu, że modele uzasadnień były oderwane od konkretnych instytucji paternalistycznych można określić je mianem teoretycznych lub abstrakcyjnych.

Do tej pory nie podjęto próby konfrontacji abstrakcyjnych modeli uzasadnienia z uzasadnieniami podawanymi w doktrynie prawa, orzecznictwie oraz w materiałach legislacyjnych. Wnioskowanie od szczegółu do ogółu – czyli badanie w jaki sposób ustawodawca uzasadnił w materiałach legislacyjnych konieczność wprowadzenia takich a nie innych regulacji, w jaki sposób doktryna i orzecznictwo postrzega daną instytucję i jak uzasadniają jej istnienie – nie było przeprowadzane.

Pilotażowe badania wykonane przez wnioskodawcę wykazały, że uzasadnienia stosowane w praktyce odbiegają znacząco od modeli abstrakcyjnych, różnią się także rodzaje argumentów aksjologicznych przedstawianych w odniesieniu do poszczególnych instytucji paternalistycznych.

Z uwagi na innowacyjny charakter planowanego projektu, jego wyniki będą miały znaczący wpływ na rozwój teorii prawa zwłaszcza w zakresie głębszego zrozumienia złożoności instytucji paternalistycznych. Wypracowana aparatura pojęciowa, w szczególności oznaczenie statusu metodologicznego paternalizmu jako pojęcia typologicznego, wesprze dalszy rozwój badań nad dopuszczalnymi granicami ingerencji w wolność.